

Використані джерела інформації:

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. // Відом. Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Пірен М.І. Публічна політична діяльність : навч. посіб. / М. І. Пірен. – К. : НАДУ, 2009. – 288 с.
3. Сурай І.Г. “Справжня” еліта – запорука ефективного управління справами суспільства / І.Г.Сурай / Галузь науки “Державне управління” : історія, теорія, впровадження : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, Київ, 28 трав. 2010 р. : у 2 т. / за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, С. В. Загороднюка. – К. : НАДУ, 2010. – Т.1. – С. 48–49.
4. Сурай І.Г. Поняття “еліта” в системі суб’єктів державного управління: альтиметричний підхід / Сурай Інна Геннадіївна // Суспільство. Держава. Управління. Право. – 2011. – № 1. – С. 46–54.
5. Сурай І.Г. Цінності в системі механізмів формування й розвитку еліти в державному управлінні / Інна Сурай // Вісн. НАДУ. – 2012. – № 3. – С. 43–50.

Рецензент: Бакуменко В.Д., д.держ.упр., професор.

УДК 351:330.837:330.15

Драган І.О.,
д.держ.упр., ст.н.с.
професор кафедри управління
муніципальним розвитком
Академії муніципального управління

КОРПОРАТИЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ПРИРОДНИМИ РЕСУРСАМИ CORPORATIZATION OF NATURAL RESOURCE MANAGEMENT

Анотація. В статті проаналізовано особливості утворення стійких інтеграційних об'єднань у сфері використання природних ресурсів. Обґрунтовано концептуальні підходи щодо формування національної системи управління у сфері використання природних ресурсів в її європейській цілісності державного, громадського і корпоративного менеджменту.

Аннотация. В статье проанализированы особенности образования устойчивых интеграционных объединений в сфере использования природных ресурсов. Обоснованы концептуальные подходы по формированию национальной системы управления в сфере использования природных ресурсов в ее европейской целостности государственного, общественного и корпоративного менеджмента.

Annotation. The paper analyzes the features of the formation of stable integration associations in the field of natural resources. Conceptual approaches to the formation of the national management of natural resources in its European integrity of the state, public and corporate management.

Вступ. На сучасному етапі суспільного розвитку в Україні має місце тенденція актуалізації проблеми поєднання високої продуктивності використання природних ресурсів з максимальним збереженням і збільшенням їх корисних властивостей та якостей. У цьому зв'язку

особливого значення набувають дослідження щодо визначення найбільш виважених способів економічно продуктивного, соціально-ефективного і екологічно-орієнтованого господарювання із відповідним інституціональним забезпеченням. Свого вирішення потребує проблема незадовільного інституційного середовища у сфері природокористування, що обумовлює дисбаланс соціально-економічних відносин щодо раціонального використання природних ресурсів. Враховуючи існуючі характеристики природоресурсної привабливості України, необхідним вбачається формування нового та дієвого управлінського інструментарію, який би відповідав характеру сучасних природоресурсних відносин.

Необхідно зазначити, що проблема формування моделі корпоративного управління в Україні є однією з основних у планах наукових досліджень, що здійснюються, зокрема за такими напрямками, як: аналіз інституційного середовища та ефективності інституційного забезпечення корпоративного сектору, правові особливості регулювання та управління корпорацією, сутність корпоративної власності та механізми узгодження інтересів суб'єктів корпоративних відносин, особливості становлення корпоративного сектору у перехідній економіці. Вагомий внесок у розвиток такого напрямку наукових пошуків зробили такі вчені, як: І.Бистряков, Д.Баюра, В.Дементьев, Л.Довгань, Д.Задихайло, А.Задоя, О.Кібенко, В.Євтушевський, Г.Назарова, Л.Мамічева, О.Носова, Ю.Петруня, В.Пилипів, О.Поважний, В.Рибалкін, С.Румянцев, В.Якубенко та ін.

Аналіз результати досліджень зазначених авторів свідчить не лише про певну специфічність розвитку вітчизняної моделі корпоративного управління, але й про її відмінність у порівнянні з відповідними світовими аналогами, що ускладнює процес її ідентифікації, а також можливості вдосконалення чинних механізмів реалізації інтересів та захисту прав власності на природні ресурси. Цим зумовлена актуальність подальшого дослідження у цьому напрямі.

Метою статті є обґрунтування методологічних засад корпоратизації управління природними ресурсами в Україні.

Результати. Встановлено, що в процесі проведення економічних реформ в Україні виникли принципові зміни в характері економічного устрою суспільства. Зокрема, зміни охопили всі основні складові – відносини власності, структури й механізми, пов'язані з функціонуванням суб'єктів господарювання, форми і характер виробничих та фінансових зв'язків і взаємовідносин між ними, ступінь зацікавленості різних прошарків суспільства в результатах господарської діяльності, роль держави в економічних процесах та методи її регуляторного впливу на різні суб'єкти економічних відносин.

Подібні перетворення не можуть проходити безболісно в масштабах будь-якої держави. В Україні ці процеси ускладнені нестабільними політичними обставинами, наслідками фінансово-економічної кризи,

соціальними проблемами та очікуваннями, монополістичними традиціями тощо. Як наслідок, ринкова трансформація вітчизняної економіки призвела до цілком суперечливих результатів. Так, передача значної кількості підприємств у приватну власність досі не призвела до формування класу ефективних власників. Використання методів ринкового регулювання не лише не сприяло удосконаленню та розвитку виробництва, а призвело до його спаду, який проявився в економічному занепаді. Трансформація фінансово-кредитної сфери не сприяла зростанню інвестиційного капіталу, не забезпечила припливу капіталу в реальний сектор економіки, який дає можливість отримання не лише банківського процента, а й підприємницького прибутку тощо.

За таких умов одним із важливих шляхів подолання негативних моментів є формування іманентних ринків виробничих і науково-виробничих структур, які здатні забезпечити суттєві зрушення в економіці країни. Такими структурами на сьогоднішній день є корпорації, які завдяки високому рівню концентрації потенціалу створюють основу безперервного науково-технічного розвитку та підвищення ефективності виробництва, формують дієвий механізм забезпечення різноспрямованих інтересів всіх учасників відносин, підвищують рівень керованості розвитку економіки на загальнодержавному, галузевому та територіальному рівнях. Одночасно корпорація володіє високим рівнем адаптивності до змін, що відбуваються в економічній і соціальній сферах.

Результатом цього механізму з одного боку стає споживча цінність, спрямована на забезпечення певних потреб суспільства, з іншого – економічний ефект, виражений в формі доданої вартості, підвищення вартості капіталу.

Аналіз основних підходів до дослідження корпоративних відносин в еволюційному ракурсі показав, що вони не повною мірою розкривають особливості формоутворення стійких інтеграційних об'єднань, відображають закономірності їх функціонування й розвитку та відповідно не повною мірою визначають увесь комплекс складних відносин щодо формування управлінських впливів на забезпечення їх стійкого стану у динамічному ракурсі, зокрема у сфері використання природних ресурсів.

Серед сучасних теорій наукового пізнання саме синергетично-еволюційна парадигма, що утворює теоретичний фундамент наукових досліджень функціонування та розвитку відкритих корпоративних систем на основі їх самоорганізації дає найбільш повне й обґрунтоване пояснення щодо формування управлінських систем та механізмів формотворення динамічних інтегративних структур, що забезпечують стійкі та тривалі у часи взаємозв'язки певних їх структурних елементів та виступають базисом прогресивного розвитку національної економіки в цілому.

Аналізуючи процеси розвитку корпоративних відносин, еволюцію переходу від однієї форми існування до інших, необхідно зазначити, що вони відбуваються безперервно й при цьому форми побудови та

управління не відрізняються кардинально в різних національних економіках зі схожими системами господарювання. Про це свідчать результати аналізу формоутворення великомасштабних економічних систем, перебіг інтеграційних та концентраційних процесів в економіці, які в історичному ракурсі розвивалися незалежно від форм економічної системи: вони спостерігаються як у ринковій економіці, так й у вигляді концентрації промисловості в умовах командно-адміністративної моделі господарювання; утворення великих промислових конгломератів у США, країнах Західної Європи; чоболей, кейрецу – у країнах Південно-Східної Азії та Японії; тобто у країнах із розвинутими економічними системами й такими, що розвиваються [7]. Можна зазначити, що процеси утворення великомасштабних економічних систем, їх розвиток в окремих національних економіках відбуваються за однією схемою. Цей феномен у наукових дослідженнях описується, як конвергентна еволюція. Це стає у підґрунті формування гіпотези про коеволюційний характер генезису корпоративного сектору.

Таким чином, структурна організація та організаційно-правова форма здійснення господарської діяльності, системи та механізми управління повинні мати схожі риси. На різних етапах розвитку в ході еволюційного відбору виявляються найбільш ефективні, засновані на об'єктивних соціальних та економічних закономірностях, дослідження яких й стає в підґрунті формування наукового базису забезпечення прогресивного розвитку корпоративних відносин у сфері використання природних ресурсів. Відмінні властивості їх характеристик передусім залежать від особливостей побудови інституційного середовища національної економіки, факторів впливу систем більш високого економічного рівня та особливості їх розвитку, що зумовлює дивергентний характер формування та функціонування певних організаційних форм. Ускладнення внутрішнього устрою та систем управління корпоративних структур, крім того, відбувається як об'єктивна реакція на необхідність вирішення суперечностей при взаємодії з все більш агресивним конкурентним середовищем, що стає у підґрунті розгортання інтеграційних процесів та процесів концентрації активів.

Ті ж самі закономірності спостерігаються й при дослідженні зміни наукових поглядів щодо управління корпоративними структурами, що полягає в основі забезпечення їх розвитку. Розглядаючи сучасні концепції управління корпоративними системами, необхідно відзначити, що з появою нових їх розвиток узгоджується із змінами, що відбуваються як усередині корпорації, що пов'язані з їх структурним ускладненням, необхідністю забезпечення їх цілісності та посиленням невизначеності зовнішнього середовища. Якщо ранні теорії управління ґрунтувалися на тому, що корпоративна система є статичною та жорстко структурованою, яка спрямована передусім на реалізацію резерву корпоративного зростання, що перебуває у внутрішньому середовищі [5; 7], то пізніші

концепції розглядають її вже передусім як динамічну відкриту систему, яка характеризується не лише набором елементів і взаємозв'язків між ними, але й спрямованістю на взаємодію й адаптацію до умов змінного зовнішнього середовища.

Показано, що останнім часом виникають та поширюються інтегративні поліполістичні корпоративні структури, кластерні утворення та ті, що у якості засобів інтеграції використовують аутсорсингові процеси, франчайзинг. Практично реалізується принцип симбіотичної взаємодії економічних агентів що відбувається не тільки на основі переходу прав власності та укладання стратегічних контрактів, а сумісного використання інфраструктурних ресурсів, реалізації ключових компетенцій організації бізнесу, тобто відбувається формування «екологічних» ніш юридично незалежних економічних агентів.

З цих позицій корпоративна система розглядається як типологічно-елементарна складова корпоративного сектору економіки, яка стає базовим елементом утворення більш складних корпоративних структур, утворених на мезоекономічному рівні.

Визначено, що корпоратизація є результатом еволюції організації підприємницької діяльності та виступає сталою формою взаємозв'язків суб'єктів та об'єктів управління, що забезпечує досягнення визначених цілей існування. Особливості організаційної побудови та систем управління корпораціями є наслідком як безпосередньо їх генезису, так і розвитку соціально-економічного середовища функціонування та особливостей інституційної структури національного господарства, що спрямовані на забезпечення їх цілісності, що ґрунтується на узгодженні інтересів окремих індивідів та соціальних груп, які формують цілі як з боку забезпечення потреб суспільства з виробництва певної споживчої цінності визначеним способом, так й з боку певних суб'єктів відносин власності та контрактації, що їх створили.

З цієї точки зору відкритість корпоративної системи як типологічно-елементарної складової корпоративного сектору визначається комплексною узгодженістю його функціонування, реагування та розвитку, а корпоративна форма організації розглядається як динамічно стійка і цілісно функціонуюча система відносин між керуючою і виробничою підсистемами, заснованих на принципі взаємозумовленості. При цьому будь-яка організаційна трансформація та емерджентна самоорганізація буде спрямована на підтримання сталого стану корпоративної системи. Можна виділити дві компоненти підтримки дисипативного стану корпоративної системи: адаптивна складова об'єкта визначається пристосованістю до середовища функціонування та включає функціональне забезпечення стійкості корпоративних систем, будь-які прояви їх пристосованості до мінливих факторів зовнішнього середовища, що визначає компліментарність даної форми організації, а конструктивна - стійкістю його структури, тобто вектор трансформації, спрямований на

найменший опір з боку структури на впливи зовнішнього середовища та, відповідно, на найбільш стійкий новий стан цієї структури. Адаптивна і конструктивна складові стійкості і відповідні їм вектори трансформації знаходяться в складно опосередкованих синергетичних відносинах. Їх суть полягає в тому, що будь-яка завершена формоутворююча трансформація являє собою мережу взаємообумовлених змін, автоматично працюючих на системну стійкість об'єкта, що включає його компліментарність до змін зовнішнього середовища. Таким чином, миттєва реконструкція цілих структурно-функціональних комплексів, так само як і її блокування, може бути обумовлена тільки станом навколишнього середовища.

При цьому практично всі економічні теорії декларують відмінності в організаційній побудові та управлінні мікроекономічних систем і систем більш високого рівня. Управління корпоративними відносинами мезоекономічного рівня пов'язано із використанням управлінських важелів та технологій, які властиві як певним мікросоціально-економічним, так і системам більш високого рівня. У зв'язку із цим можна стверджувати, що суб'єкти господарювання мезорівня одержують додаткові переваги, стосовно економічних агентів, що функціонують на більш нижчих економічних рівнях. Таким чином, формування взаємозв'язків більш тісних, ніж ринкові, з елементами транзакційного оточення, дозволяє певним корпоративним структурам використовувати переваги інтеграційних процесів. Це стає у підґрунті формування так званих «просторових» організаційних структур, що використовують переваги як певних спеціалізованих мікроекономічних систем, так і систем більш високого рівня.

Доведено, що дослідження корпоративної системи як економічного механізму, що пов'язує цілі бізнесу та суспільні інтереси передбачає її прагнення до постійного зростання та підвищення ефективності зі збереженням функціональної спрямованості. Це зумовлює побудову трьохмірної економічної системи координат зростання-ефективність-фінансова стійкість. З позицій формоутворення фінансова стійкість полягає у підґрунті вирішення завдання із забезпечення цілісності структури власності, тобто балансу «суб'єктно-суб'єктних» відносин та відображає життєздатність корпоративної системи у довгостроковій перспективі.

Узагальнюючи дослідження щодо структурних характеристик побудови корпоративних утворень та процесно-потокової моделі корпорації, необхідно визначити основні ієрархічні рівні системи її управління (з позицій еволюційно-синергетичної парадигми наукового дослідження). Ієрархія управління в корпоративних системах також має свої особливості.

Як наслідок, система корпоративного управління повинна забезпечувати баланс інтересів наступних суб'єктів управління (зацікавлених осіб корпоративної системи): інвесторів; менеджерів;

працівників; контрагентів; державних інститутів; населення відповідної території.

Узагальнюючи теоретичні дослідження структурної побудови та управління корпоративними системами (включаючи принципи їх функціонування та розвитку як відкритих соціально-економічних систем), можна виділити наступні особливості корпоративних відносин суб'єктів використання природних ресурсів: структурну ієрархію з виділенням управлінських рівнів (на основі виокремлення розподілу права власності, з позицій виділення його модульних складових й матриць загальних управлінських функцій) та організаційної побудови; сполучення процесів і потоків з перетворення ресурсів в цільовий продукт, що формує матриці функціональних середовищ за спеціальними ознаками; обмеження, що накладає зовнішнє середовище (інституційне та транзакційне) та наявну обмеженість ресурсів корпоративного розвитку з виділенням критичних та стратегічних, які формують стратегічний потенціал (або ключові компетенції) компанії, що зумовлює спеціалізацію певних корпоративних систем. Такий підхід відповідає сутності організації корпоративних відносин з позиції розгляду її як економічного механізму, що повинен, з одного боку, забезпечувати збалансування інтересів суб'єктів права власності, а з іншого – операційну ефективність та найбільш повне використання обмежених ресурсів, що є взаємообумовленим процесом забезпечення її стійкості.

Необхідно зазначити, що в Україні ще не сформовано національної системи управління у сфері використання природних ресурсів в її європейській цілісності державного, громадського і корпоративного менеджменту. Нині домінує державна система управління у галузі охорони навколишнього природного середовища. Держава фактично “монополізувала” екологічну відповідальність, що призвело до послаблення відповідальності суб'єктів використання природних ресурсів (суб'єктів господарювання, власників землі і основних фондів тощо).

Згідно з чинним законодавством України державне управління зорієнтовано на охорону навколишнього природного середовища. У більшості країн ЄС це прерогатива місцевих органів влади. Панівна концепція екологічного управління має бути не природоохоронна, а запобіжна (запобігання забрудненню екосистем, гармонізація взаємодії суспільства і природи, відтворення екологічної рівноваги, екологічне оздоровлення та екологічна безпека).

Встановлено, що на сьогодні в Україні діють корпоративні системи екоменеджменту, які знаходяться в стадії становлення. В системі загального корпоративного управління України функціонує комплексна система управління раціональним використанням ресурсів, яка за своїм змістом не відповідає як вимогам Європейського регламенту 1836/93, так і міжнародним та державним стандартам серії ISO 14000 (ДСТУ ISO 14000). Нині проблема полягає в перетворенні діючої системи корпоративного

управління ресурсовикористанням та проведення корпоратизації управління природними ресурсами в контексті Всесвітньої стратегії збалансованого еколого-соціоекономічного розвитку і національної стратегії європейської інтеграції та формування корпоративних відносин суб'єктів використання природних ресурсів.

Система корпоративних відносин суб'єктів використання природних ресурсів може створюватись на базі існуючих служб екологічної безпеки чи управлінь ресурсовикористанням у корпорації як складова частина загальної системи корпоративного управління відповідно до основних передумов, що визначені міжнародним стандартом ISO 14000 (ДСТУ ISO 14001-97).

Визначено, що дотримання цих стандартів, які вже прийняті в Україні, дає можливість створення ефективно й ідентифікованої системи управління, що дозволить підвищити конкурентоздатність суб'єктів господарювання. Загалом важливе значення для досягнення цілей сталого розвитку та ефективно реалізації державної політики у сфері використання природних ресурсів має активна участь неурядових організацій, наукових кіл, бізнесу, а також місцевих громад. Одним з основних завдань інститутів громадянського суспільства в Україні в екологічній сфері є лобювання реальних екологічних проєктів, в основному, перед бізнесом. Щодо макроекономічного регулювання відповідних процесів, то визначено, що об'єктом державного впливу виступають інтереси суб'єктів, а в якості інструментів впливу виступають інститути.

Визначено, що оптимізація взаємодії інститутів та інтересів в рамках механізмів державного управління виступає актуальною науково-практичною проблемою.

Висновки. Результати аналізу наукових підходів до проблеми розвитку корпоративних відносин засвідчили їх недостатнє висвітлення особливостей утворення стійких інтеграційних об'єднань, закономірностей їх функціонування й розвитку у контексті управлінського впливу на забезпечення їх стійкості у динамічному ракурсі, зокрема у сфері використання природних ресурсів.

Встановлено, що корпоратизація виступає результатом генезису організації підприємницької діяльності та представляє собою стійку форму взаємозв'язків суб'єктів та об'єктів управління, що забезпечує досягнення визначених цілей існування. Особливості організаційної побудови та систем управління корпораціями є наслідком як безпосередньо їх еволюції, так й розвитку суспільних відносин, а також інституційної структури національного господарства, які спрямовані на забезпечення їх цілісності, що ґрунтується на узгодженні інтересів бізнес-структур, з одного боку та державних інституцій й населення відповідної території – з іншого.

На основі узагальнення теоретичних полжень щодо структурної побудови та управління корпоративними системами, виділено такі

особливості корпоративних відносин у сфері використання природних ресурсів, зокрема: структурну ієрархію з виділенням управлінських рівнів та організаційної побудови; сполучення процесів і потоків з перетворення ресурсів в цільовий продукт; обмеження, що накладає зовнішнє середовище та наявні ресурси корпоративного розвитку з виділенням критичних та стратегічних, які формують стратегічний потенціал компанії, що зумовлює спеціалізацію певних корпоративних систем.

Такий підхід відповідає сутності організації корпоративних відносин з позиції розгляду її як економічного механізму, що має, з одного боку, забезпечувати збалансування інтересів суб'єктів права власності, а з іншого – операційну ефективність та найбільш повне використання обмежених ресурсів, що є взаємообумовленим процесом забезпечення її стійкості.

Визначено, що в Україні поки не сформовано національної системи управління у сфері використання природних ресурсів в її європейській цілісності державного, громадського і корпоративного менеджменту. Проблема полягає в перетворенні діючої системи корпоративного управління ресурсовикористанням та проведення корпоратизації управління природними ресурсами в контексті Всесвітньої стратегії збалансованого еколого-соціоекономічного розвитку і національної стратегії європейської інтеграції та формування корпоративних відносин суб'єктів використання природних ресурсів.

Використані джерела інформації:

1. Бизнес разуверился в аутсорсинге [Електронний ресурс] / Портал ITeam - Технологии корпоративного управления. – Режим доступу до матеріалу : http://www.iteam.ru/news/date_20050609/2259/.
2. Бистряков І.К. Природні ресурси як фактор активізації еколого-економічної діяльності / Бистряков І.К. // Економіст - № 4. – 2011. – С.18-22.
3. Калихман С. Управление децентрализацией на предприятии / С.Калихман, Н. Харьков // Проблемы теории и практики управления. – 2000. – № 4. – С. 114-119.
4. Манойленко А. В. Проблемы классификации корпоративных объединений / А. В. Манойленко // Коммун. хоз-во городов. – К. : Изд-во «Техника», 2005 – № 62 – С. 202–209.
5. Назарова Г.В. Організаційні структури управління корпораціями : [монографія] / Г. В. Назарова. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2004. – 419 с.
6. О несостоятельности (банкротстве) [Електронний ресурс] : Федеральный закон от 26 октября 2002 г. № 127-ФЗ – Режим доступу до матеріалу : <http://base.garant.ru/185181/>
7. Пилипів В.В. Проблемні аспекти капіталізації природних ресурсів в системі територіального управління / В.В.Пилипів // Інвестиції: практика та досвід. – 2011. – №15. – С.42-45.
8. Управление бизнесом в бурные времена. Классика Harvard Business Review. – [2-е издание]. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2007. – 208 с.

Рецензент: Дацій О.І., д.е.н., професор.